

Vzdělávací a školský systém, škola jako učební prostředí

Tomáš Janík

...u hodináře

Byl jeden muž a ten muž šel k hodináři.

Položil na stůl dvě hodinové ručičky a říká:

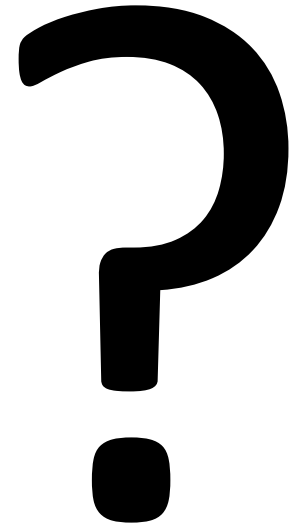
„Mistře, tyto ručičky neukazují na mých hodinách správný čas. Prosím, oprav je.“

Hodinář na to odpoví:

„Ty ručičky, pane, nemohu opravit, musíš přinést celé hodiny.“

Muž však netušil, co měl hodinář na mysli – „hodiny byly přece v pořádku, jen ručičky šly špatně.“

(Fend, 2008, s. 12 citující neznámého autora)

Potřeba pohledu na systém

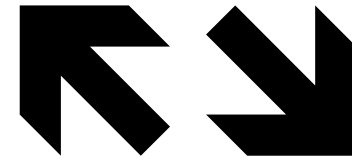
Chceme-li kompetentně zlepšovat, či napravovat dílčí části systému, neobejdeme se bez porozumění systému jako celku.

„Kdo nerozumí systému, má sklon vidět problémy v povrchových fenoménech a hledat řešení v operaci s těmito povrchovými fenomény. Teprve porozumíme-li systému, můžeme napravit jeho chybné fungování.“

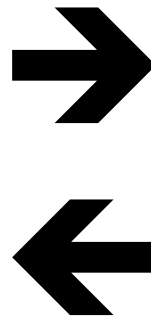
(Fend, 2008, s. 12).

Úvod do systematického studia vzdělávacích systémů

**politický
systém**

**ekonomický
systém**

**vzdělávací
systém**

Vzdělávací systém

Pojem vzdělávací systém (soustava) se užívá:

- v užším významu (školská soustava)
- v širším významu (viz výše).

Řízení vzdělávacího systému – vzdělávací politika a správa

Proč pojem „systém“?

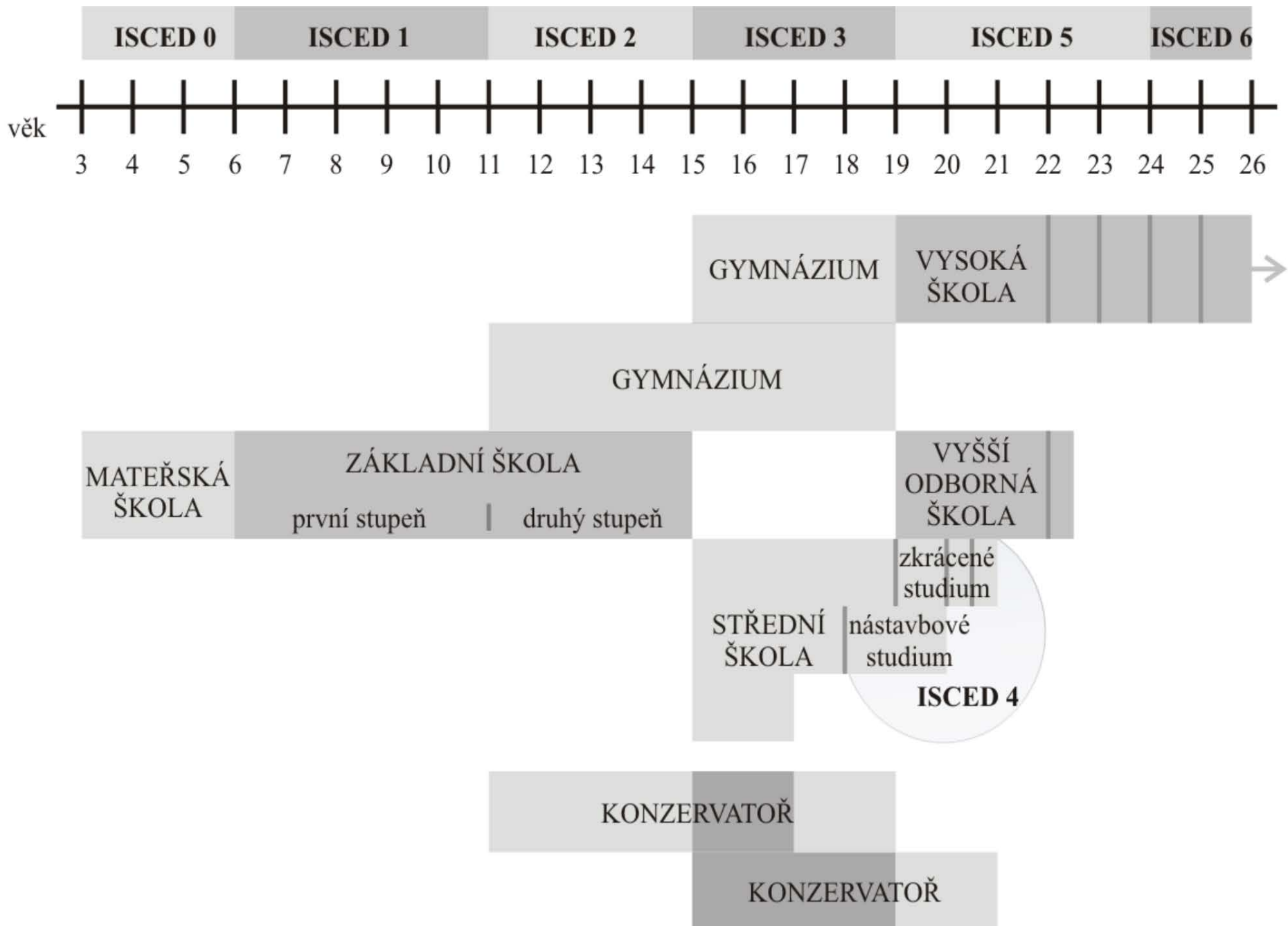
- vyjadřuje řád, systematicčnost, provázanost
- systém jako strukturovaný celek, v němž jsou jednotlivé části ve vzájemných vazbách.

Vzdělávací systém

- Soubor všech škol, školských zařízení a jiných vzdělávacích institucí.
- Představuje systém, protože má ustálenou strukturu, regulované fungování a vztah s jinými systémy společnosti.

Strukturu vzdělávacího systému tvoří:

- školská soustava
- mimoškolní vzdělávací instituce (kurzy, školení)
- kulturní a osvětové instituce (knihovny, muzea)
- (někdy též působení masových médií).

Aby se zlepšila srovnatelnost údajů v oblasti vzdělávání, vytvořilo UNESCO Mezinárodní standardní klasifikaci vzdělávání ISCED (1996)

ISCED 0: preprimární vzdělávání

ISCED 1: primární vzdělávání

ISCED 2: nižší sekundární vzdělávání

ISCED 3: vyšší sekundární vzdělávání

ISCED 4: postsekundární (neterciární) vzdělávání

ISCED 5: první stupeň terciárního vzdělávání

ISCED 6: druhý stupeň terciárního vzdělávání

Koncipování a řízení vzdělávacích systémů

	Makroúroveň:
	Mezoúrověň:
	Mikroúroveň:

Systemový pohled na vzdělávání

Makroúroveň:

Mezourověň:

Mikroúroveň:

Systemový pohled na vzdělávání

Makroúroveň: úroveň vzdělávací politiky

Vzdělávací systém jako celek.
Jak funguje vzdělávací systém?

Mezoúrověň: úroveň školy

Vztahuje se na instituci a organizaci školy.
Jak funguje škola?

Mikroúroveň: úroveň výuky

Vztahuje se na výuku.
Jak funguje učení a vyučování?

Makroúroveň: úroveň vzdělávací politiky

Vzdělávací systém jako celek.
Jak funguje vzdělávací systém?

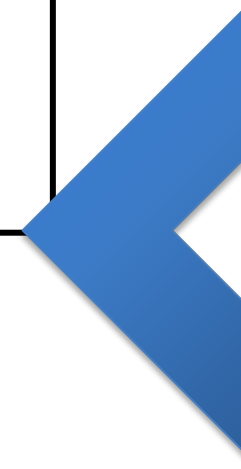
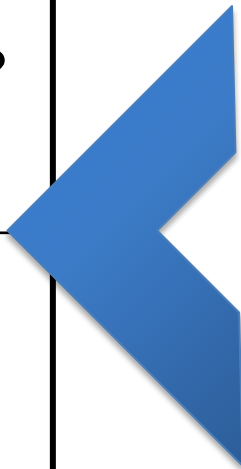
Mezoúrověň: úroveň školy

Vztahuje se na instituci a
organizaci školy.
Jak funguje škola?

Mikroúroveň: úroveň výuky

Vztahuje se na výuku.
Jak funguje učení a vyučování?

Makroúroveň: úroveň vzdělávací politiky

Vzdělávací systém jako celek.
Jak funguje vzdělávací systém?

Mezoúrověň: úroveň školy

Vztahuje se na instituci a
organizaci školy.
Jak funguje škola?

Mikroúroveň: úroveň výuky

Vztahuje se na výuku.
Jak funguje učení a vyučování?

vzdělávací
správa

žák

Rovina jednání: vzdělávací politika

Kontext jednání 1

- společenské kontexty a kulturní tradice

Kontext jednání 2

- politické mocenské síly
- základy pro rozhodování

Formy jednání

- diskursy ohledně vymezování cílů a přiměřenosti prostředků
- politické rozhodovací procesy

Výsledky jednání

- politická rozhodnutí
 - zákony a nařízení
 - personální a věcné zajištění
 - nařízení ohledně vzdělávání personálu
-

Rovina jednání: vzdělávací správa

Kontext jednání 1

- zákonné předpisy

Kontext jednání 2

- požadavky ohledně zajištění škol
- oprávnění rozhodovat
- filozofie administrativy: spravovat nebo utvářet

Formy jednání

Aplikace politických rozhodnutí

- přiřazení učitelů
 - přiřazení zdrojů
 - dohled a kontrola
 - regulace výkonu
 - vývoj programů
-

Výsledky jednání

- zákony a nařízení
- zajištění učitelů
- zdroje zřizovatelů
- organizační modely

Rovina jednání: škola

Kontext jednání 1

Nařízení ohledně regulace a zdrojů správy

Kontext jednání 2

Školní kontext jednání

- kontext učitelstva
- kontext žactva

Formy jednání

- realizační formy vedení
 - makroorganizace výuky v prostoru a čase
 - formy kolegiálního utváření školy
 - zajišťování kvality
-

Výsledky jednání

- plány hodin
- rozdělení úvazků
- školně interní regulace
- grémia pro řešení problémů
- kultura školy

Rovina jednání: vyučování a výuka

Kontext jednání 1

- právní předpisy
- kurikulární dokumenty
- požadavky na zkoušení
- dohody na úrovni školy

Kontext jednání 2

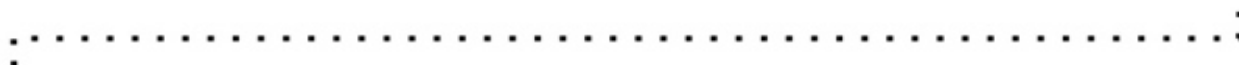
- charakteristiky školní třídy
- očekávání rodičů
- vlastní odolnost vůči zátěži

Formy jednání

- příprava na výuku
- vyučování
- řízení třídy
- výchova
- řešení konfliktů
- hodnocení a posuzování

Výsledky jednání

- realizované vyučovací hodiny
- ohodnocené práce
- stupeň disciplíny ve třídě

Rovina jednání: žáci

Kontext jednání 1

- očekávání školy
- jednání učitelů
- nabízené obsahy
- zkoušky
- spolužáci a očekávání ve třídě
- očekávání rodičů

Kontext jednání 2

- vnitřní prostředí
- schopnosti
- zájmy a motivace

Formy jednání

- učení a práce
- sociální chování ve škole (např. násilí, agresivita, prosociálnost)

Výsledky jednání

- výkony a kompetence
- osobnostní charakteristiky (sociální kompetence, já-kompetence, metodická kompetence)
- postoje vůči škole

Škola

(uvnitř vzdělávacího systému)

Škola

- Škola – scholé = prázdeň, tj. volnost, příležitost či možnost věnovat se vlastnímu vzdělávání.
- „V intervalu 'nedělním' se setkávají svobodní příslušníci obce se skutečným poznáváním sebe, světa, s příležitostí věnovat se záležitostem vyššího řádu, které jsou cestou k emancipaci z 'aischolia', povrchního zaujetí a zaneprázdněnosti všednostmi a denním shonem“

(Walterová et al., 2004, s. 19).

Škola

- Vznik školy, resp. výuky organizované ve školních třídách před 5 tisíci lety na území Mezopotámie a Egypta.
- Klíčový byl objev písma – psaní = složitá dovednost – nebylo snadné se ji běžně naučit, začalo se jí cíleně vyučovat.
- Výuka písma se ukázala jako účinná a efektivní – začaly se zprostředkovávat i další dovednosti a znalosti.
- Škola – jedna z nejúspěšnějších institucí kulturních dějin.

Škola

- Škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů.
- Pojetí a funkce školy se mění se změnami společenských potřeb.
- Škola je místem socializace a enkulturace žáků, podporujícím jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravující je na život osobní, pracovní a občanský.

(Průcha, Walterová, & Mareš, 2003, s. 238)

FUNKCE ŠKOLY

personalizační

socializační

enkulturační

PŘÍKLAD: Člověk se učí určitým hláskám svého mateřského jazyka. Učí se kombinacím hlásek do slov, učí se kombinovat slova do ‚správných‘ vět. Implicitně se učí pravidlům ohýbání slov a větné stavby, učí se morfologii a syntaxi jazyka. Ve škole musí navíc některá důležitá pravidla užívat vědomě. Časem se má naučit rozlišovat, co je dobrá a co je špatná čeština.

PŘÍKLAD: Člověk se učí používat jazyk v souladu se sociálními, zejména s morálními normami. Poznává, že určitá slova jsou neslušná a nesmějí se říkat. Dítě nemá nadávat. Učí se mluvit v určitých situacích určitou hlasitostí. Na veřejných místech nemá křičet. Osoby s respektem má dítě oslovovat určitým jazykem; s učitelem musí hovořit jinak než se spolužákem. V kruhu přátel se má hovořit jinak než při slavnostních příležitostech na veřejnosti. Existuje tedy určitý morální ‚kód‘ pro užívání jazyka.

Hranici mezi socializací a enkulturací lze stanovit pouze na základě rozdílnosti obsahů, kterým se v daném procesu učíme. Zatímco pojem ‚enkulturace‘ odkazuje k učení se veškerým kulturním obsahům, pojem ‚socializace‘ odkazuje k učení se specifické třídě kulturních obsahů – k učení se morálnímu řádu společnosti (podle Fend, 1976, s. 47 n.).

Enkulturatione jako jedinečná funkce školy

Jedinečnému poslání vzdělávacích institucí je učiněno zadost teprve tehdy, když se do středu jejich zájmu postaví kulturní obsahy a kompetence včetně jejich transformací do obsahů vzdělávání člověka a když se jejich aktivity pochopí jako práce na člověku, na jeho vědění, dovednostech a jednání (Fend 2006, s. 179).

- Škola: správa a zprostředkování kulturního dědictví.
- Je jedinou relativně systematizovanou formou seznamování členů společnosti s kulturními obsahy.
- Obsahy jsou uspořádány a systematizovány do oborů – kurikulum.

„Obecnými cíli vzdělávání jsou zejména:

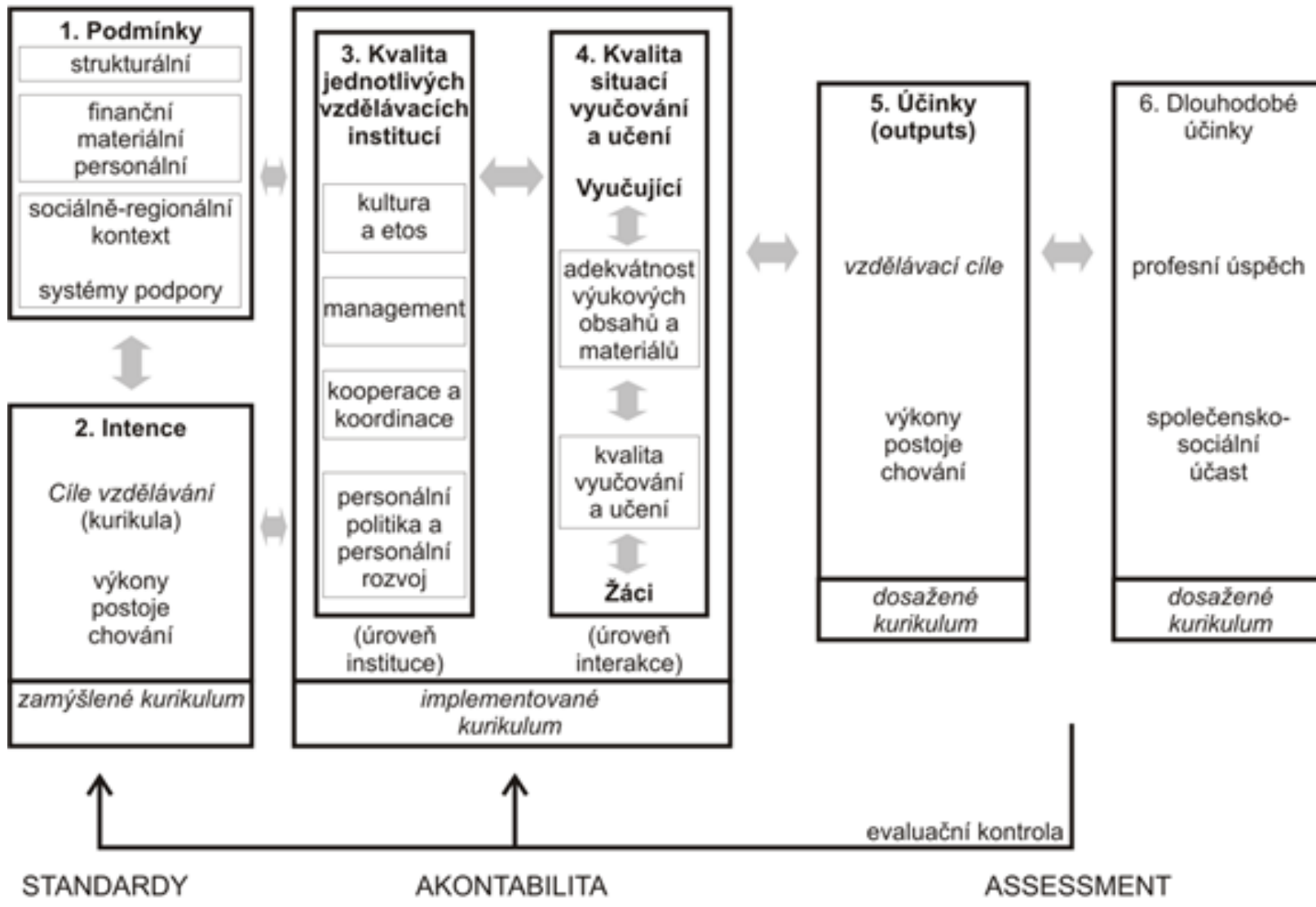
- a) rozvoj **osobnosti** člověka, který bude vybaven **poznávacími a sociálními způsobilostmi**, mravními a duchovními **hodnotami** pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,*
- b) získávání všeobecného **vzdělání** nebo všeobecného a odborného vzdělání,*
- c) pochopení a uplatňování **zásad demokracie a právního státu**, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,*
- d) pochopení a uplatňování **rovnosti žen a mužů** ve společnosti,*
- e) utváření **vědomí národní a státní příslušnosti a respektu** k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého, poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel, vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním i mezinárodním měřítku,*
- f) získání a uplatňování **znalostí o životním prostředí a jeho ochraně**, vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví“*

(Školský zákon č. 561/2004 Sb., s. 2).

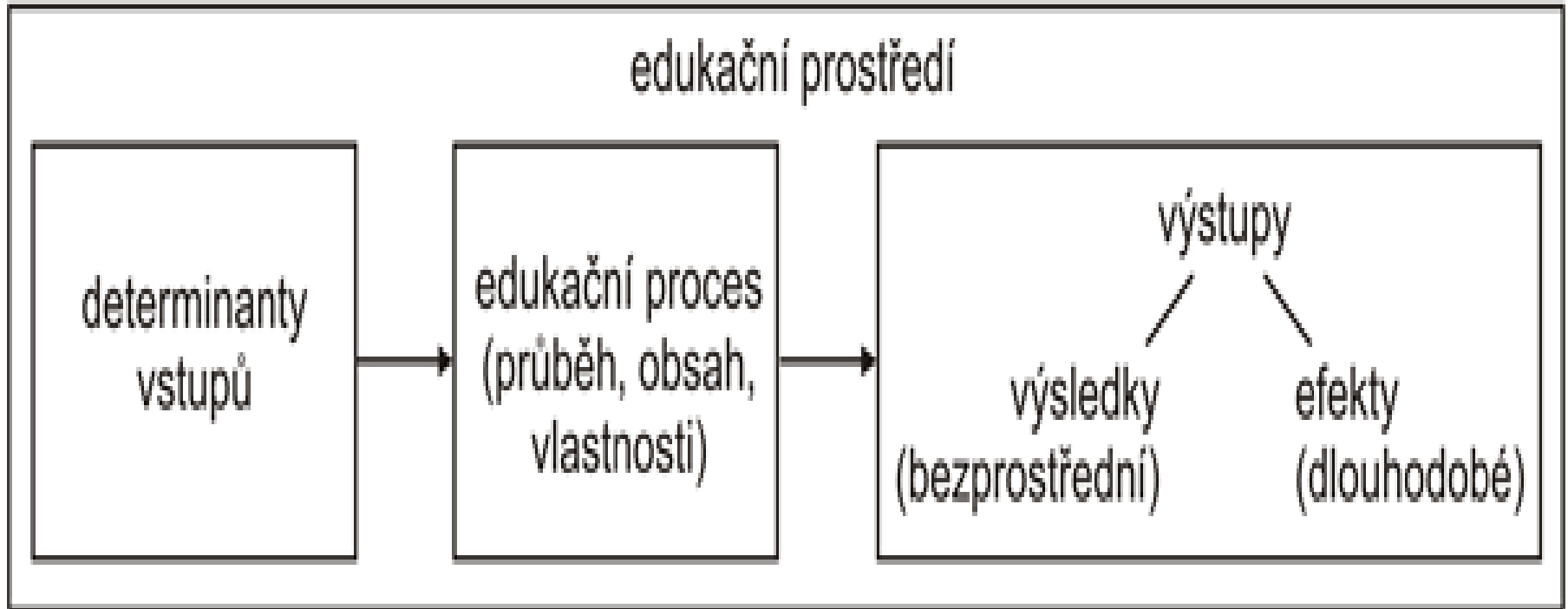
Předpoklady

Primární charakteristiky a procesy

Výsledky

geografické, sociální, ekonomické, politické prostředí

Obecný model edukace (Průcha, 2002, s. 84)

Literatura

- Walterová, E. (2004). *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Brno: Paido.
- Janíková, M. et al. (2009). *Základy školní pedagogiky*. Brno: Paido.
- Průcha, J. (2012). *Srovnávací pedagogika*. Praha: Portál.

Pro fajnšmekry:

- Janík, T., & Slavík, J. (2009). Obory ve škole a jejich enkulturační funkce. *Pedagogická orientace*, 19(2), 5–21.
http://www.ped.muni.cz/pedor/archiv/2009/Pedor09_2_OboryVeSkole_JanikSlavik.pdf
- Fend, H. (2008). *Neue Theorie der Schule: Einführung in das Verstehen von Bildungssystemen*. Wiesbaden: VS Verlag.